

FORSKERZONEN, den 19 juli 2018

Søren M. Sindbæk , professor MSO, Institut for Kultur og Samfund - Afdeling for Arkæologi og Kulturarvsstudier, Aarhus Universitet

ARKÆOLOGI

For fire år siden kunne jeg sammen med min kollega Nanna Holm fra Museum Sydøstdanmark offentliggøre fundet af en ny ringborg fra vikingetiden: Borgring ved Lellinge, vest for Køge.

Nyheden gik bogstaveligt talt verden rundt. Siden da er undersøgelser på borgen fortsat og har kastet vigtigt nyt lys over vikingetidens Danmark.

Mange tusinde har besøgt stedet, der hver sommer har været åbent for publikum som et levende museum. Frem til slutningen af august kan man stadig nå at få et kig med.

Men det er om at skynde sig, for 2018 bliver foreløbig det sidste år med udgravninger på Borgring.

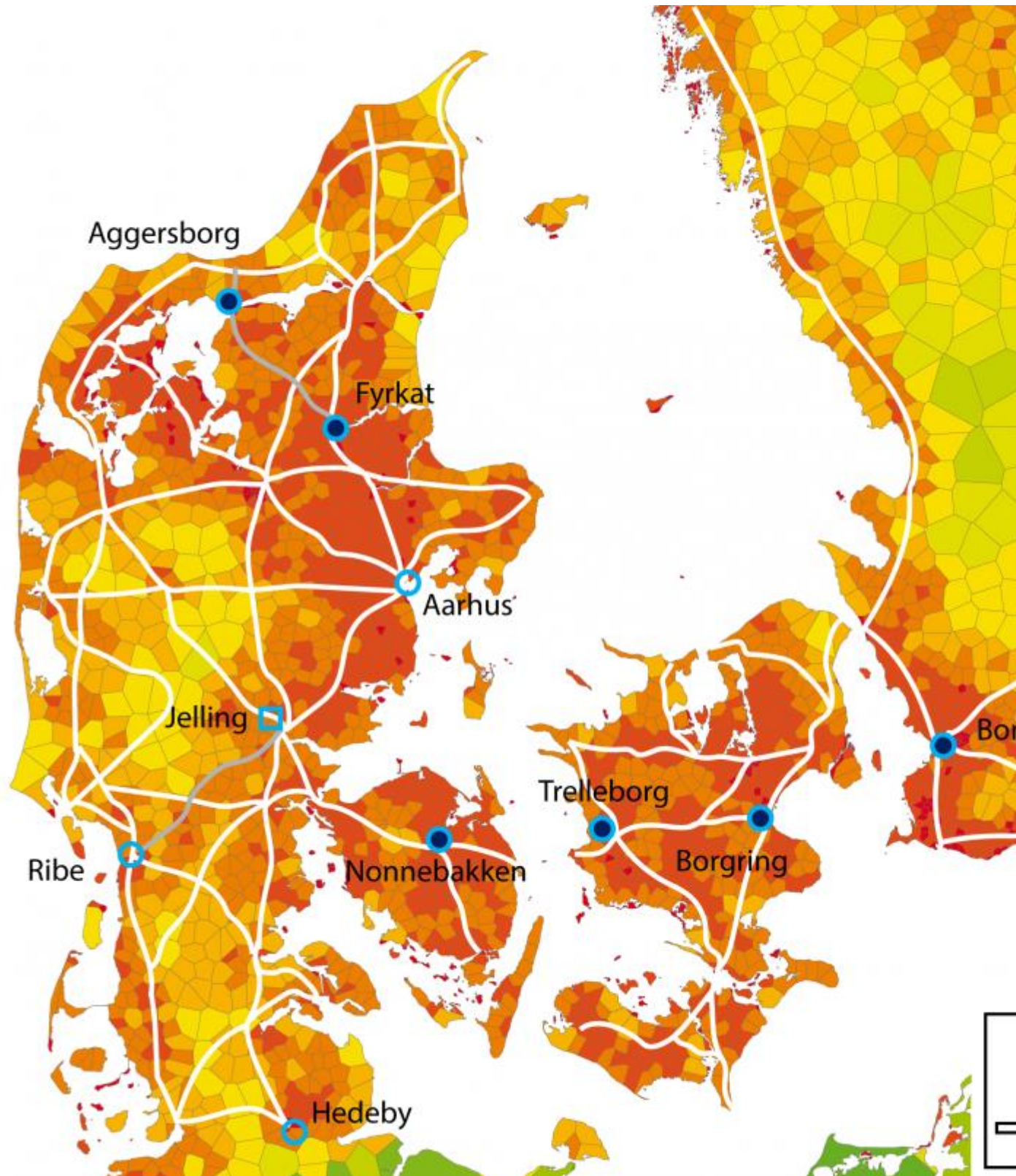
Uanset om man selv har tid til at besøge udgravningerne eller ej, kan man her læse om nogle af de vigtigste overraskelser og indsigter, som er kommet ud af undersøgelserne, og hvad de kan fortælle om ringborgenes historie.

På den baggrund kan vi i dag nærme os et nyt bud på, hvad hensigten med de gådefulde ringborge var.

En 'ny' ringborg?

Borgring ved Køge er en af fem store ringborge fra vikingetiden, der er fundet i Danmark. De store og perfekt cirkulære borge er nogle af de mest kendte monumenter fra vikingetiden.

Foruden Borgring kendes Trelleborg ved Slagelse, Fyrkat ved Hobro, Nonnebakken ved Odense og Aggersborg ved Løgstør, og formodentlig mindst én borg i Skåne, ved Borgeby nær Lund.

Ringborge og andre knudepunkter i Harald Blåtands rige. Kortets farver viser tætheden af kirker fra middelalderen, der giver et indtryk af befolkningstætheden kort efter vikingetiden. Vejene på kortet er det gamle netværk af hovedveje, hvoraf mange har eksisteret siden vikingetiden. (Søren M. Sindbæk/Aarhus Universitet)

De er bygget under kong Harald Blåtand (han regerede cirka 958-987) – vikingekongen som også rejste den store runesten i Jelling.

På trods af ihærdig eftersøgning var det over 60 år siden, der sidst var påvist en ny borg af denne art her i landet, og mange havde svært ved at tro, at nyheden kunne holde stik.

Nogle gættede på, at Borgring ville vise sig ikke at være fra vikingetiden.

Andre hævdede, at borgen skam havde været kendt længe.

Lokalkendte huskede, at en officer fra flyvevåbnet allerede i 1970 havde øjnet borgens omrids på et luftfoto og kontaktede Nationalmuseet.

Men Nationalmuseet havde efterfølgende undersøgt stedet og afvist, at der lå noget fra vikingetiden her. At der fandtes en gammel jordvold på marken nord for Lellinge var altså kendt – men ingen arkæologer satte den i forbindelse med Harald Blåtands ringborge.

Fundene dukker op

I dag er kritikken forstummet, i takt med at resultaterne fra udforskningen af borgen er tikket ind.

Blandt de vigtigste resultater, som Videnskab.dk tidligere har skrevet om, er disse:

Kulstof-14 dateringer, der entydigt placerede borgen i 900-årene.

Senere kom fund af værktøj, bygningsdele, keramik, perler og smykker der fortalte om aktiviteterne på borgen.

I maj i år afholdt Aarhus Universitet sammen med Slots- og Kulturstyrelsen en konference om ringborgene, som Danmark vil nominere som UNESCO verdensarvssteder. Her blev det klart, at selv de forskere, der tidligere var skeptiske, ikke længere er i tvivl om, at Borgring hører til sammen med Harald Blåtands store ringborge.

Et netværk af borge

Siden 2016 har Museum Sydøstdanmark sammen med Nationalmuseet og Aarhus Universitet gennemført storstilede udgravninger på Borgring, med støtte fra A.P. Møller Fonden og Køge Kommune.

Undersøgelserne har gjort os meget klogere på Borgrings historie. Men resultaterne har også givet nyt stof til at forstå vikingetidens ringborge mere generelt.

Borgene er imponerende fæstningsværker hver for sig. Men det helt særlige ved dem er, at de er bygget som et samlet projekt – et netværk af borge – på tværs af Jylland, Fyn, Sjælland og Skåne.

Borgene blev placeret på så karakteristiske steder i landskabet, at vi i 2014 kunne bruge placeringen af de kendte borge til at lede os på sporet af Borgring.

Der er mange, som har forsøgt at forklare, hvad dette netværk af borge skulle bruges til. Her er det vigtigt at stille spørgsmålet rigtigt. Udfordringen er at finde den forklaring, som bedst beskriver alt det, vi ved om borgene.

Borgenes korte liv

Ringborgene har kun eksisteret i en ganske kort del af vikingetiden.

De to, der er mest præcist dateret – Fyrkat og Trelleborg – ser ud til at være opført mellem cirka 974 og 981, og fund fra de øvrige borge peger på en lignende datering.

Fra resten af vikingetiden – hele perioden fra slutningen af 700-årene til og med 1000-årene – kendes der ingen store befæstninger i Danmark, bortset fra byvolde omkring Hedeby, Ribe og Aarhus.

Stormænd og konger byggede mægtige gårde og haller, men ikke borge.

Fire teorier om ringborgene

Hvad fik da Harald Blåtand til at gøre det netop i 970'erne?

Dette er det centrale spørgsmål, som har optaget vikingetidsforskere, siden borgene blev opdaget. I tidens løb har der især været fokus på fire vidt forskellige teorier.

Den første hævdede at borgene var træningslejre for de vikingehære, der på Svend Tveskægs tid erobrede England. Denne 'kassernet teori' led nederlag, da det omkring 1980 lykkedes at få årringsdateringer af Trelleborg og Fyrkat, der viste, at borgene var opført og gået af brug årtier inden de store Englandstogter.

Derefter var den fremherskende teori i mange år at borgene var 'tvangsborge', bygget af Harald Blåtand for at undertvinge befolkningen i et nyligt samlet Danmark. Men ringborgenes datering passer også dårligt med den teori. Hvorfor skulle de først blive opført i den sidste del af kongens regeringstid, længe efter han blev konge omkring 958, og længe efter at han omkring 963 'gjorde danerne kristne', som den store Jellingsten beretter?

En tredje teori ser borgene som baser i kampe mellem Harald Blåtand og hans søn Svend Tveskæg, der angiveligt gjorde oprør mod sin far. Men hvis borgene allerede er opført omkring 975, så skulle oprøret mod Harald Blåtand – over hele landet – have varet i over 10 år.

Flere forskere har derfor peget på, at borgenes opførelse falder sammen i tid med en helt usædvanlig udenrigspolitisk situation. I løbet af Harald Blåtands tidlige regeringstid voksede en ny magt frem i Centraleuropa under kong Otto den Første, der i 962 blev kronet til kejser. Ottos voksende magt var sandsynligvis afgørende for, at Harald Blåtand og flere andre fyrster i 960'erne antog kristendommen, blandt andet for at undgå at blive næste mål for krige.

Et netværk til forsvar mod vikingeangreb

Da Otto den Første i 973 døde og blev efterfulgt af sin søn, Otto den Anden, blev truslen akut, og i 974 angreb den unge kejser ved Danevirke. Herefter var Harald Blåtands rige direkte mål for krigstrussel frem til Otto den Andens død i 983.

Disse begivenheder falder præcist sammen med det tidsrum, hvor vi kan se aktivitet på ringborgene, og kan forklare, hvorfor kongen opførte helt usædvanlige forsvarsanlæg.

Men hvorfor skulle der være opført borge på Fyn, Sjælland og i Skåne, hvis den direkte trussel var mod Jylland?

I 2014 foreslog jeg sammen med Else Roesdahl en ny version af denne 'invasionsteori'. Vi foreslog at truslen fra Otto den Anden rigtigt nok var den akutte fare, som forklarede timingen af Harald Blåtands borgbyggeri.

Truslen om invasion var en 'disruption', der gav kongen råderum til at foretage ekstraordinære indgreb.

Men dertil kom en anden faktor, som forklarer borgenes fordeling i landet: Truslen fra syd gjorde også Harald Blåtands rige sårbart mod angreb fra vikingehære i Norge og Sverige, som kunne udnytte den svaghed, kongen stod i.

Derfor blev ringborgene opført i hele riget. De var et kystforsvar – ikke vikingeborge, men i praksis 'anti-vikingeborge'.

En ny teori om borgene

Det var den teori, der ledte på sporet af Borgring.

Den tilsagde, at Harald Blåtand i den situation burde have forsvaret den udsatte Øresundskyst med mindst én østvendt borg på Sjælland. Det viste sig at holde stik.

Hvad vi derimod ikke tydeligt kunne forklare var, hvordan borgene var tænkt anvendt i forsvaret. Her giver udgravningerne på Borgring nye holdepunkter.

Med udgangspunkt i dem kan vi i dag pege på en ny forklaring på Trelleborgene, og på en mere direkte sammenhæng mellem Harald Blåtands kampe ved rigets sydgrænse og behovet for kystforsvar, end vi tidligere har indset.

Bygget i hast

Udgravningerne på Borgring har vist os en borg, hvis opførelse tilsyneladende er startet efter samme skabelon som på Trelleborg og andre ringborge. Overalt, hvor vi har gravet, ser vi, at borgens fæstningsværker er gjort færdig i én hurtig og velplanlagt aktion.

Landskabet er planeret, og voldene er bygget op efter en præcist udmålt cirkel med jævnt skrånende inderside og i regelmæssige sektioner. Fire træbyggede porte er placeret med nøjagtig 90 graders mellemrum.

Men derefter er der ikke sket mere.

Der er ingen spor af reparation eller udbygning af volden; der er kun svage spor af trækonstruktioner, der kunne have støttet en høj vold; til forskel fra Trelleborg, Fyrkat og Aggersborg har der aldrig været opført bygninger på borgpladsen.

Og dog viser fundene, at der er spor af voldsomme brande flere steder i borgen, og dybe hjulspor i portene fortæller om langvarig trafik ind og ud af borgen.

Tilflugtsborge

Hvordan kan vi forstå dette byggeri? Det er muligt, at byggeriet er blevet afbrudt i utide, men i så fald kunne vi have ventet, at der var mere tydelige spor af byggeprocessen, og vi ville ikke forvente spor af senere aktivitet.

Sporene tyder derfor på, at Borgring var tilstrækkelig færdig til sit umiddelbare formål, selv uden bygninger.

Kaster vi blikket på de gamle tegninger fra udgravningen af Trelleborg i 1930'erne, kan vi se, at voldene omkring denne borg blev udbygget flere gange. Den ældste fase minder mistænkeligt om volden på Borgring.

Ved Nonnebakken ved Odense er der trods mange udgravninger endnu ikke fundet spor at bygninger, så måske har denne borg i lighed med Borgring aldrig haft huse. Det tyder på, at borgenes første formål ikke var at huse en fast besætning, men at gøre det muligt for folk at søge tilflugt i kortere perioder.

Det er denne funktion som tilflugtssted, der peger på en ny og stærkere sammenhæng mellem ringborgene og Harald Blåtands krig mod Otto den Anden.

Borgene frigjorde krigere til sydgrænsen

Krigen mod syd gjorde det i en årrække nødvendigt for Harald Blåtand at samle mange krigere ved sit riges sydgrænse. Det måtte han gøre ved at indkalde forstærkninger fra alle de stormænd, der støttede ham.

Og konsekvensen var klar: Andre landsdele blev imens efterladt uden de krigere, der normalt stod klar til at forsvare deres hjemegne.

Hvis krigen mod syd skulle vindes, måtte kongen stille noget andet som garanti for, at krigernes hjemegne var sikre. Dette var i al sin enkelhed, hvad ringborgene kunne.

Placeret på toppen af en fæstningsvold var det muligt for en dårligt bevæbnet og utrænnet person – mand eller kvinde – at bekæmpe en veludrustet og trænet kriger effektivt.

Havde tilstrækkeligt mange mennesker nået at søge tilflugt i borgen, havde angriberne dårlige odds for at indtage den. De kunne vælge at indlede en belejring, men havde i så fald tiden imod sig.

Borgstrategien lykkedes

Borgene tilbød på den måde et forsvar til erstatning for de krigere, som kongen indkaldte til kamp andetsteds i riget.

De skulle gøre det muligt for den tilbageværende befolkning at modstå vikingeangreb og derved sikre kongen en mobil hær.

Allerhelst skulle de afskrække potentielle angribere, i værste fald ved at gøre det muligt for den tilbageværende befolkning at søge ly og forsvare sig effektivt. Set i dét lys er resultaterne fra Borgring ikke længere en gåde, men tyder tvært imod på, at borgens mission lykkedes.

Harald Blåtands styrkede sin magtbase

Bygningen af ringborgene gjorde det muligt for Harald Blåtand at befæste og demonstrere sin kongemagt i hele sit rige på en måde, som ingen konge i Danmark havde gjort før ham. Borgene har givetvis også givet ham et stærkere greb om magten i de enkelte landsdele.

De store bygninger på borge som Trelleborg viser også, at nogle af borgene med tiden kan have fået en mere aktiv rolle som hjemsted, måske overvintringslejr, for kongens krigere. Men først og fremmest har det netværk, som borgene skabte, gjort det muligt at udnytte vikingernes militære råstof – krigere.

Ikke til at bemane borgene, for de var tvært imod udtænkt som forsvarsbastioner for den del af befolkningen, som ikke var krigere.

Men som et afgørende modtræk i den kamp, der gik ud på at samle styrke og vinde en påtrængende konflikt i en anden del af riget. I den kamp vandt ringborgene.

Udgravningen af Borgring har givet afgørende brikker til en ny måde at forstå historien om Harald Blåtands ringborge. I udgravningerne kan man i de kommende uger endnu nå at få et glimt af det store byggeri, hvor borgens vold og vestport er afdækket.

En lille brik af den store historie, som snart forsvinder under græsset igen.

Harald Blåtands krig mod syd

Krigen mod syd tvang Harald Blåtand til at samle sine krigere ved rigets sydlige grænse. Derfor blev de andre dele af hans rige efterladt uden krigere til at bevogte dem.

Der findes meget få autentiske kilder fra Harald Blåtands tid, men utroligt nok eksisterer der en samtidig tekst, som beskriver denne situation.

Digtet Vellakla er skrevet af den islandske skjald Einarr Helgason som et hyldestdigt til den norske konge Håkon Jarl, og det er sandsynligvis blevet til allerede i Harald Blåtands levetid. Digtets vers 26-28 fortæller, at den danske konge (Harald Blåtand) 'i frostens tid' tilkaldte sin norske underkonge Håkon Jarl 'som kom fra nord, som herskeren bød ... for at forsvare 'Virket' (Danevirke)'.

Harald Blåtand tilkaldte altså sin underkonge Håkon og hans folk helt fra Norge, og endda om vinteren uden for den traditionelle kampsæson.

Vi kan trygt regne med, at andre stormænd, hvis støtte Harald Blåtand kunne mønstre, fik tilsvarende påbud, ikke blot én gang, men år efter år mens faren stod på. Den situation må have skabt en stor loyalitetskonflikt hos krigerne.

Efterhånden som det blev kendt, at kongen samlede sine krigere ved sydgrænsen, må risikoen være vokset for, at fjender udnyttede situationen, og Harald Blåtands krigere har haft god grund til at være bekymrede for, om de ville vende hjem til brændte gårde og dræbte slægtninge.